

BROEDVOGELS VAN DE POLDER IJDOORN

RESULTATEN VAN INVENTARISATIES VAN 1996 EN 1997

JAN JOOST BAKHUIZEN

Inleiding

In 1997 heeft de auteur in opdracht van SOVON Vogelonderzoek Nederland de broedvogels van Polder IJdoorn geïnventariseerd. In dit artikel wordt verslag gedaan van deze inventarisatie. Tevens worden hierbij ook de resultaten van de inventarisatie van 1996 (door F. Engelen, in opdracht van SOVON) besproken. Het ornithologisch belang van Polder IJdoorn komt daarna aan de orde.

Aanleiding inventarisaties 1996 en 1997

Om de potentieel conflicterende belangen in de toekomstige ruimtelijke ordening van het IJmeer en zuidelijk Markermeer op elkaar te kunnen afstemmen, is het gebied aangewezen als zogenaamd ROM-gebied; een gebied met speciale aandacht voor de ontwikkeling van ruimtelijke ordening en milieu. In dit kader is in het project ROM-IJmeer besloten tot een uitvoering van een tienjarig monitoring project (1995-2005), waarbinnen een groot aantal biotische en abiotische parameters jaarlijks zullen worden gemeten, teneinde na te gaan in hoeverre de toekomstige veranderingen in de ruimtelijke structuur van het gebied tot ongewenste ontwikkelingen kunnen leiden.

Eén van de ecologische parameters die in de monitoring aandacht krijgen, is het aantal water- en moerasvogels dat in de typische overgangsmilieus van water naar land tot broeden komt (Platteeuw 1996). De Afdeling Inrichting en Herstel van het RIZA te Lelystad heeft daarom opdracht verleend aan SOVON Vogelonderzoek Nederland om de broedvogels van Polder IJdoorn, de Vijfhoek bij Diemen en de Diemerzeedijk te inventariseren.

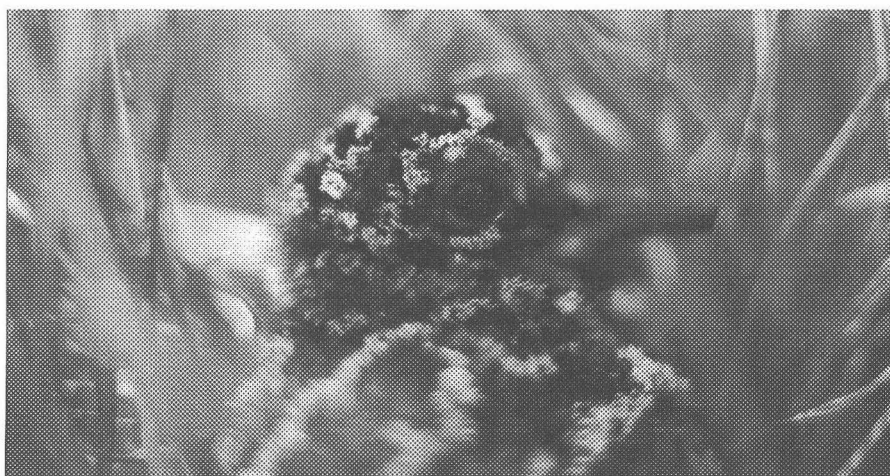
Gebiedsbeschrijving

De Polder IJdoorn is een terrein van circa 93 ha aan de oostzijde van Amsterdam en ligt in zijn geheel buiten de voormalige Zuiderzeedijk. Waarschijnlijk is de polder omstreeks 1400 bekaad. Tijdens de storm van 1825 werd een groot stuk van IJdoorn weggespoeld. Na deze storm werd een deel, de kleine polder, apart ingedijkt. De polder is daarmee onder te verdelen in de grote polder, de kleine polder en de omringende rietlanden. De rietlanden rond de polder zijn nooit van kaden voorzien. De grote en kleine polder bestaan grotendeels uit graslanden (Natuurmonumenten, 1994).

De pleistocene ondergrond ligt in het plangebied op een diepte van 14 tot 16 meter -NAP. Op deze ondergrond vond veenvorming plaats. Als gevolg van vele overstromingen werd het veenpakket afgewisseld met klei- en zandlagen. De bodem van de polder bestaat uit kalkarme drechtvaaggronden. Op de moerige ondergrond van veenmosveen bevindt zich een pakket klei van 40 tot 70 cm dikte.

Het vaste peil van de grote polder bedraagt 0,90 m -NAP. De kleine polder heeft sinds 1997 een afwijkend peilbeheer, waarbij wordt nagestreefd dat in winter en voorjaar een groot deel van de percelen plasdras staan ten behoeve van o.a. Kemphaan, Grutto en eenden. Het peil van het IJmeer/Markermeer ligt op 0,20/0,40 m -NAP. De peilen in de polder worden kunstmatig gehandhaafd door een inlaat uit het IJmeer. De waterinlaat bevindt zich in de kleine polder. Door middel van een overstortput stroomt het water van de kleine polder naar de grote polder. Een elektrisch gemaal zorgt er vervolgens voor dat het peil in de grote polder op een gelijk niveau blijft. Het chloridegehalte van de polder is teruggelopen van 444 mg/liter in 1986 tot een gemiddelde van 404 mg/liter in 1993. Een verdere daling van het chloridegehalte is te verwachten. Het polderwater is zeer voedselrijk (gemiddeld fosfaatgehalte 993: 0,69 mg/liter).

De vegetatie van Polder IJdoorn bestaat voornamelijk uit grasland, ruig en bloemrijk rietland, en een

Watersnip: Donsjong (waarschijnlijk 1 dag oud), 16 augustus 1998, Waterland-Oost, net ten Zuiden van Ransdorp. Foto: Jip Louwe Kooijmans

moerasbosje. Het grasland van de kleine polder kan gekarakteriseerd worden als een vochtige variant van de beemdgras-raaigrasweide. De plantengemeenschappen in de grote polder behoren overwegend tot de beemdgras-raaigrasweide en raaigras-weegbree-associatie. De rietlanden hebben deels een bloemrijk karakter met o.a. veel Dotterbloem en Rietorchis. Het moerasbosje met overwegend Zwarte Els, Schietwilg en Grauwe Wilg herbergt in de kruidlaag soorten als Pluimzegge en Ruwe Smele. De polder IJdoorn is één van de weinige nog resterende buitendijkse poldertjes in de voormalige Zuiderzee, en is daarmee van grote cultuurhistorische waarde (Natuurmonumenten, 1994).

De Polder IJdoorn is grotendeels in bezit en beheer bij de Vereniging Natuurmonumenten. De eerste aankoop dateert van maart 1925. Op het ogenblik bezit Natuurmonumenten 71 ha. Een aantal percelen zijn nog in bezit van particulieren.

Methode inventarisaties 1996 en 1997

De gebruikte inventarisatie-methode is de uitgebreide territoriumkartering, welke wordt gebruikt bij de BMP-projecten van SOVON (zie ook Van Dijk, 1993). In 1996 zijn vijf volledige ochtendbezoeken gebracht aan het gebied. In 1997 zijn acht volledige ochtend- en één avondbezoek aan het gebied gebracht (zie tabel 1). De gegevens werden verzameld vanaf de dijkjes die om en door het gebied lopen. Daarvandaan heeft men een redelijk goed overzicht over het hele gebied.

Tabel 1: De bezoekdata en bezoekintensiteit in 1996 en 1997

1996		1997		
29/04	6.00 – 9.15	12/04	6.30 – 10.35	
13/05	7.30 – 10.30 (W)	27/04	8.30 – 12.25	
14/05	5.40 – 8.50 (M)	01/05	20.20 – 22.15 (A)	
02/06	4.30 – 7.50 (M)	10/05	6.15 – 10.45	
04/06	7.00 – 10.00 (W)	20/05	5.40 – 9.30	
17/06	3.50 – 10.50	07/06	4.40 – 9.00	
03/07	4.10 – 8.30	14/06	4.35 – 8.30	
		28/06	4.00 – 7.30	
		05/07	4.30 – 8.00	
17.5 minuten per ha		21.6 minuten per ha		W = enkel weidevogels geteld M = enkel moerasvogels geteld A = avondbezoek

Resultaten inventarisaties 1996 en 1997

Tabel 2 geeft de resultaten weer van de inventarisaties over 1996 en 1997. Er zijn resp. 50 en 56 soorten vastgesteld en resp. 558 en 706 territoria.

Tabel 2: Resultaten van de inventarisaties 1996 en 1997

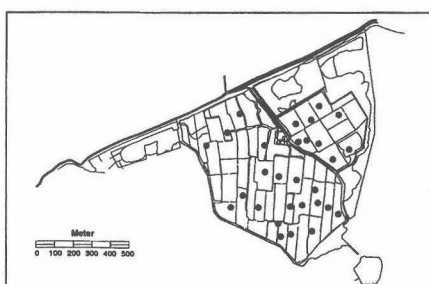
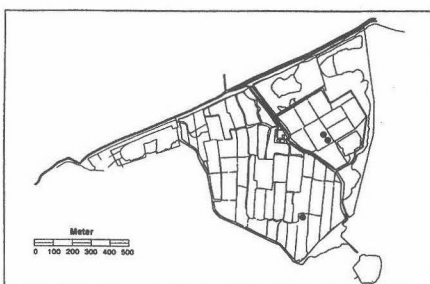
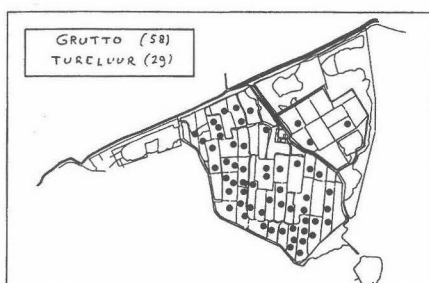
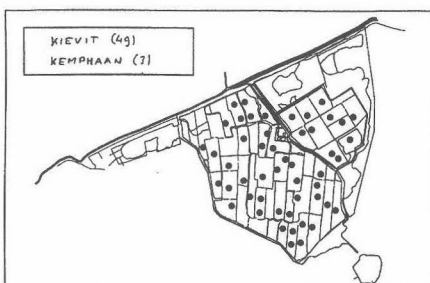
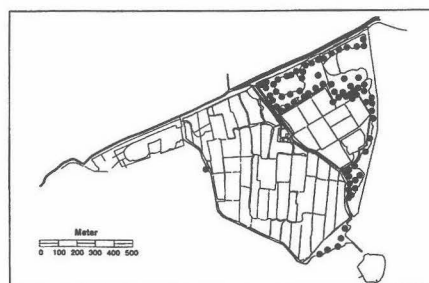
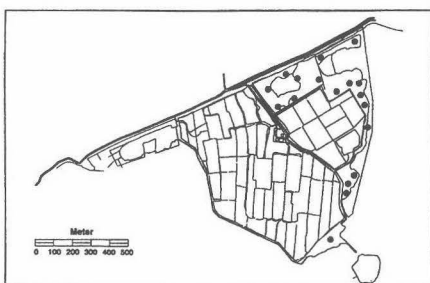
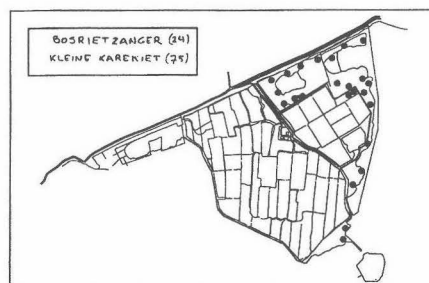
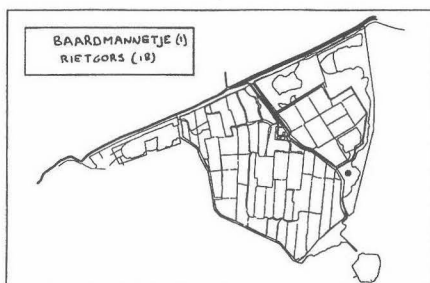
	1996	1997		1996	1997
Fuut	16	17	Boerenwaluw	2	2
Blauwe Reiger	14	15	Graspieper	2	0
Knobbelzwaan	2	2	Gele Kwikstaart	5	5
Grauwe Gans	8	30	Witte Kwikstaart	2	3
Brandgans	2	3	Winterkoning	2	3
Nijlgans	0	1	Heggenmus	4	1
Bergeend	3	3	Nachtegaal	1	0
Krakeend	11	9	Blauwborst	1	2
Wilde Eend	60	60	Merel	1	3
Wintertaling	1	6	Sprinkhaanzanger	0	3
Zomertaling	2	4	Snor	2	0
Slobeend	11	17	Rietzanger	37	44
Kuifeend	9	8	Bosrietzanger	11	24
Bruine Kiekendief	1	2	Kleine Karekiet	79	75
Buizerd	0	1	Grasmus	0	1
Fazant	2	2	Tuinfluit	4	4
Waterral	1	0	Zwartkop	0	1
Waterhoen	1	1	Tijftjaf	2	2
Meerkoet	27	29	Fitis	13	10
Scholekster	8	9	Baardman	0	1
Bontbekplevier	1	2	Koolmees	2	3
Kievit	41	49	Pimpelmees	1	0
Kemphaan	2	3	Ekster	2	1
Grutto	49	58	Zwarte Kraai	1	2
Tureluur	20	29	Huisemus	0	1
Kokmeeuw	24	74	Ringmus	0	1
Visdief	24	46	Vink	0	1
Holenduif	0	1	Putter	0	1
Houtduif	4	3	Kneu	0	1
Koekoek	1	1	Rietgors	21	18
Veldleeuwerik	7	8			

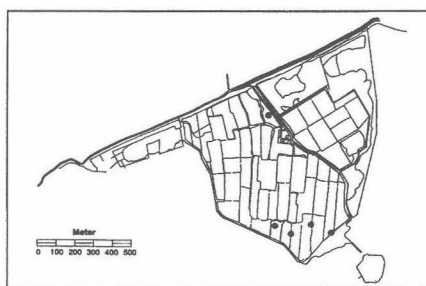
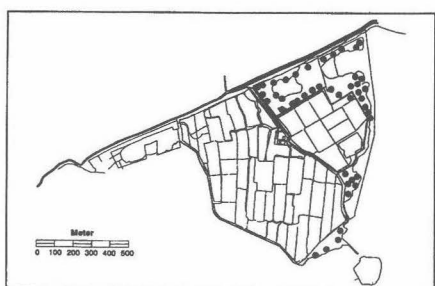
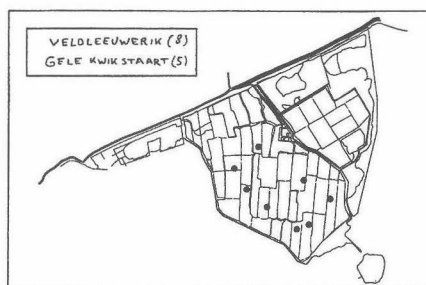
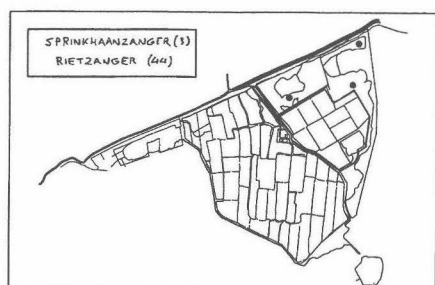
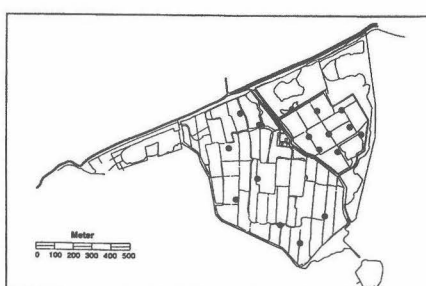
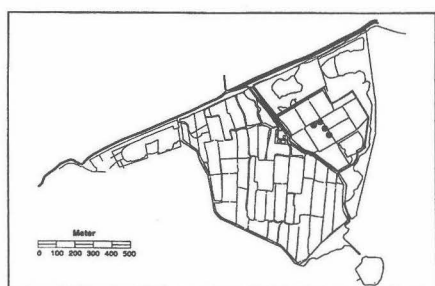
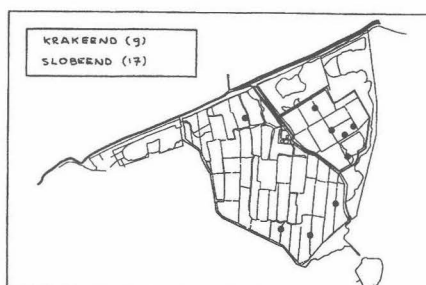
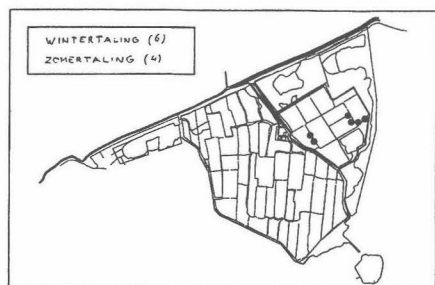
De rijkdom aan broedvogels van Polder IJdoorn zit hem vooral in de volgende soortgroepen:

Watervogels

In het moerasbosje is een kolonie Blauwe Reigers gevestigd. Ondanks twee op elkaar volgende strenge winters werd in 1997 geen afname geconstateerd.

Op 3 mei 1997 werd een onverwacht groot aantal (30) paren Grauwe Ganzen met kleine pulli waargenomen. Aangenomen mag worden dat deze in de Polder IJdoorn gebroed hebben. In 1996 werden

reeds 8 paren met kleine pulli waargenomen. In de nabijheid van de kolonie meeuwen en sterns broeden in 1997 drie paar Brandganzen en twee paar Bontbekplevier.

Het gebied is zeer in trek bij vele eendensoorten. De recente verhoging van het waterpeil in de kleine polder heeft zijn positieve uitwerking op een aantal zwemeenden (talingen, Slobeend en Krakeend). Deze soorten komen dan ook vooral in de kleine polder tot broeden, hoewel ook in de grote polder de twee laatste zijn aangetroffen. Verder zijn de Fuut en de Meerkoet algemene verschijningen in de polder.

Weidevogels

Polder IJdoorn kan beschouwd worden als één van de beste weidevogelgebieden van Noord-Holland (Beintema et al. 1995, Hagemeijer et al. 1996). Met name de Kievit en de Grutto zijn er talrijk.

De Grutto wordt vooral broedend aangetroffen in de grote polder, terwijl ook veel wordt gefoeraargeerd in de nattere kleine polder. De Grutto, Tureluur en de Kievit halen voor nationale begrippen hoge dichtheden (respectievelijk 62, 53 en 31 paar per 100 ha). De Kemphaan handhaaft zich als broedvogel: in mei en juni 1997 werden minimaal 3 hennen nabij de toernooiplaats waargenomen.

Van de zangvogels komen onder andere de Gele Kwikstaart en de Veldleeuwerik als broedvogel voor, het meest in de percelen die het laatst worden gemaaid, in het zuidelijke deel van de grote polder. De Graspieper werd in 1997 niet meer aangetroffen.

Meeuwen en sterns

Al geruime tijd is een gemengde kolonie van Kokmeeuwen en Visdieven aanwezig in de Polder IJdoorn. In 1991 is een perceel in de kleine polder speciaal ingericht voor een kolonie. In 1997 werd de populatie geschat op 74 Kokmeeuwen en 46 Visdieven, terwijl er in 1994 nog 350 paar Visdiefjes broedden.

Vogels van riet en ruigte

Zeer hoge dichtheden van verschillende rietvogels werden vastgesteld in Polder IJdoorn. Met name Kleine Karekiet en Rietzanger springen er in positieve zin bovenuit, met in 1997 respectievelijk 75 en 44 territoria. Deze territoria liggen binnen een oppervlakte van hooguit 15-16 ha riet en ruigte.

Nast deze twee meest algemene soorten komen ook hoge dichtheden voor van Bosrietzanger en Rietgors. In 1997 kon 1 paar Baardman en 2 territoria van de Blauwborst worden vastgesteld. Daarnaast werd in 1997 ook nog de Sprinkhaanzanger (3) en in 1996 de Snor (2) vastgesteld.

De Bruine Kiekendief is een regelmatige broedvogel: in 1997 waren langere tijd twee paartjes in het gebied aanwezig. Er is echter niets bekend over nesten.

Ornithologisch belang van Polder IJdoorn

De betekenis van een gebied voor de vogelstand kan worden afgelezen uit het voorkomen van de zogenaamde rode lijst-soorten (Osieck & Hustings 1994). Gedurende de broedseizoenen van 1996 en 1997 zijn minimaal negen Rode Lijst-soorten als broedvogel vastgesteld. Het betreft de Zomertaling, Bontbekplevier, Kemphaan, Grutto, Tureluur, Visdief, Snor, Rietzanger en Baardman. Uit dit lijstje blijkt het belang van Polder IJdoorn als weidevogelgebied en het grote belang van het slechts 15 ha tellende rietlandje. Eerder is al genoemd dat de Polder IJdoorn behoort tot de beste weidevogelgebieden van Noord-Holland (en dus van Nederland). Met name de zeer hoge dichtheid aan Grutto's en het standhouden van de Kemphaan als broedvogel verdienen vermelding.

*Visdief: Adult, juni 1997, Barnegat Waterland.
Foto: Nirk Zijlmans*

De waarde van een gebied kan ook worden afgelezen uit de mogelijkheden voor natuurbeleving. Ook op dit punt scoort Polder IJdoorn zeer hoog. De ligging van het gebied onder de rook van Amsterdam biedt voor menig stedeling een goede kans voor vogelkijkplezier van enkele karakteristieke Hollandse vogelsoorten. Op de fiets is men binnen een half uur van de binnenstad op de dijk bij IJdoorn. Als men het gebied in wil, kan men in het voorjaar met de excursies mee die de terreineigenaar (Vereniging Natuurmonumenten) ieder jaar organiseert.

Relaties met de omgeving

Polder IJdoorn is een niet op zich zelf functionerende ecologische eenheid. Voor de broedvogels zijn twee gebieden van groot belang voor het succes van de polder zelf: het uitgestrekte veenweidegebied van Waterland-Oost en het IJmeer en Buiten-IJ.

In het broedseizoen is er vanuit Waterland uitwisseling van eenden (Slobeend en talingen) en Grauwe Ganzen. Zo wordt er gependeld tussen het natuurontwikkelings-project De Kinsel nabij Durgerdam en Polder IJdoorn. Dat geldt ook voor meerdere steltlopersoorten: met name Grutto, Tureluur en Kemphaan. Broedvogels van Waterland komen foerageren op de natte graslanden van de Kleine polder. Ook is er uitwisseling van IJdoorn-broedvogels naar de natuurontwikkeling van De Kinsel bij Durgerdam.

Een aantal soorten heeft een duidelijke relatie met het open water van de Polder IJdoorn. Als eerste is de Visdief voor zijn voedsel grotendeels afhankelijk van het IJmeer. Dit geldt in mindere mate voor de

Kokmeeuw en verschillende eendensoorten. De Grauwe Ganzen met jongen gebruiken het IJmeer als vluchtroute. De Fuut gebruikt het IJmeer als voedselgebied. In hoeverre de nieuwe Amsterdamse woonwijk IJburg, die zeer dichtbij de Polder IJdoorn in het IJmeer aangelegd zal worden, invloed zal uitoefenen zal afgewacht moeten worden.

JAN JOOST BAKHUIZEN, JEKERSTRAAT 10, 6211 NT MAASTRICHT, 043-3257523

Literatuur

- Beintema A., O. Moedt & D. Ellinger (1995)
Ecologische atlas van de Nederlandse weidevogels.
- Van Dijk A.J. (1993)
Handleiding SOVON broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Hagemeyer E., I. Tulp, H. Groot, H. van der Jeugd & H. Sierdsema (1996)
Weidevogels in graslandgebieden van Nederland; trends en dichtheden. IKC Natuurbeheer intern werkdokument, Wageningen; SOVON onderzoeksrapport 96/07, Beek-Ubbergen.
- Melchers, M. & R. Daalder (1996)
Sijsjes en Drijfsijsjes. De vogels van Amsterdam.
- Natuurmonumenten (1994)
Beheerplan IJdoorn, beheervisie & documentatie
- Osieck E. & F. Hustings (1994)
Rode lijst van bedreigde soorten en blauwe lijst van belangrijke soorten in Nederland.
Technisch rapport Vogelbescherming Nederland 12, Zeist.
- Platteeuw, M. (1996)
Broedende water- en moerasvogels rondom IJmeer en zuidelijk Markermeer: de beschrijving van de situatie 1987-1994. RIZA nota 96.046
- Platteeuw, M. & R. Vogel (1996)
Broedende water- en moerasvogels rondom IJmeer en zuidelijk Markermeer: verslag over 1995 en 1996. RIZA werkdokument nr. 96.191x.
- Ruitenbeek W., C.J.G. Scharringa & P.J. Zomerdijk (1990)
Broedvogels van Noord-Holland.
- Tempelman, D. (1995)
Broedvogelinventarisatie van de Vijfhoek in de jaren 1991-1994.
Gierzwaluw 33 (1995) nr. 4 pp. 152-163.
- Van der Vliet R., J.J. Bakhuizen & D. Tempelman (1998)
Broedvogels in BMP-plots langs het IJmeer in 1997. SOVON inventarisatierapport 98/07 in opdracht van het RIZA.
- Vogel R. (1994)
Broedvogels van de relatienotagebieden van Waterland-Oost in 1993.
In opdracht van Staatsbosbeheer. SOVON rapport 1994/06.